
Mr. iur. Vesna Lazić, sekretar / Secretary
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Pravni fakultet / Faculty of Law
v.lazic@pfsa.unsa.ba

Mr. iur. Lamija Selman, sekretar / Secretary
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Muzička akademija / Academy of Music
lamija.selman@mas.unsa.ba

UDK 378.147.88(497.6 Sarajevo)

Stručni članak

**POVEZIVANJE PRAKSE I VISOKOG OBRAZOVANJA
NA UNIVERZITETU U SARAJEVU:
PRAVNI OKVIR, IZAZOVI I PERSPEKTIVE**

**LINKING PRACTICE AND HIGHER EDUCATION
AT THE UNIVERSITY OF SARAJEVO:
LEGAL FRAMEWORK, CHALLENGES AND PERSPECTIVES**

Sažetak

U fokusu ovog rada je regulacija stručne prakse na Univerzitetu u Sarajevu, njen pravni okvir, izazovi i perspektive. Naš sistem visokog obrazovanja ima dobro postavljen teorijski okvir ali ne i stručnu praksu koja ga prati na zadovoljavajući način. Iako je stručna praksa zamišljena kao apliciranje stečenih teorijskih znanja u širem društvenom kontekstu, na opću dobrobit društva, ona nije dovoljno prepoznata, niti vrednovana na odgovarajući način. Stoga ovaj rad propituje mogućnosti povećanja obima i nivoa prakse, primjenu naučenog uz podršku angažiranih stručnjaka i predavača iz prakse, te podizanja kriterija u vrednovanju praktičnih znanja studenata. S obzirom na specifičnost naučno-istraživačkog rada u pravnoj nauci, metode naučne spoznaje također su specifične. U radu će se primjenjivati normativna i komparativna metoda. Namjera autorica je da kroz detaljnu analizu sporazuma o saradnji između Univerziteta u Sarajevu i nadležnih institucija iz oblasti zapošljavanja i privrede, a u cilju stvaranja pretpostavki za realizaciju praktične nastave kod pravnih subjekata u javnom i privatnom sektoru, ukažu na izazove, perspektive i moguća rješenja u prilagođavanju ishoda učenja potrebama tržišta.

Ključne riječi: visoko obrazovanje, pravni okvir, ishodi učenja, stručnjaci iz prakse, stručna praksa.

Summary

The focus of this paper is the representation of professional practice at the University of Sarajevo, its legal framework, challenges, and perspectives. Our higher education system has a well-established theoretical framework but no satisfactory professional practice that accompanies it. Although professional practice is envisaged as the application of acquired theoretical knowledge in a broader social context, for the general benefit of society, it is not sufficiently recognized or appropriately valued. Therefore, this paper examines the possibilities of increasing the scope and the level of practice, applying the acquired knowledge with the support of recruited experts and lecturers from the practice, and raising the criteria for evaluating students' practical knowledge. Considering the specificity of scientific research in legal science, the methods of scientific cognition are also specific. Normative and comparative methods will be applied in this paper. The intention of the authors is to provide a detailed analysis of the cooperation agreement between the University of Sarajevo and competent institutions in the field of employment and economy in order to create preconditions for the implementation of practical training in legal entities in the public and private sector and to identify possible solutions in adapting the learning outcomes to market needs.

Key words: *higher education, legal framework, learning outcomes, experts in practice, professional practice.*

I. Uvod

Shodno Okvirnom zakonu o visokom obrazovanju¹ cilj visokog obrazovanja je razvoj sposobnosti pojedinaca i društva kroz ustanovljavanje, razvijanje i zaštitu i prenošenje znanja i sposobnosti putem nastave i naučnoistraživačkog rada. Osim toga, cilj je i pružanje mogućnosti građanima da uživaju korist visokog obrazovanja tokom cijelog života u skladu sa važećim propisima². Shodno Strategiji razvoja obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo za period 2017–2022. godine³, utvrđeno je da se visoko obrazovanje treba fokusirati na tri faze:

1. pristup,
2. zadržavanje, uključujući napredovanje kroz studijski program uz potporu koja se može pružiti u slučaju nastanka problema i
3. mogućnost zapošljavanja, uključujući mjere potpore studentima u prelazu iz visokog obrazovanja na tržište rada.

¹ „Službeni glasnik BiH“ broj 59/07 i 59/09 (u daljem tekstu: Okvirni zakon o visokom obrazovanju)

² Član 3. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju

³ „Službeni glasnik BiH“ broj 22/18

Prva faza obuhvata razvijanje i postojanje svijesti o dostupnosti visokog obrazovanja, uslovima i proceduri upisa. Druga faza se odnosi na stvaranje pretpostavki za mogućnost napredovanja nakon sticanja određene kvalifikacije. Konačno, treća faza, koja je najznačajnija za predmet ovog rada, uključuje ustanovljavanje i razvijanje mjera pomoći studentima koje bi omogućile da nakon sticanja kvalifikacije lakše uđu na tržište rada.

Stručna praksa predstavlja značajnu ulogu u današnjem visokom obrazovanju. Obrazovni sistem se temelji na izuzetnom teorijskom dijelu i stručnoj praksi koja ga nerijetko ne prati u mjeri u kojoj bi to bilo zadovoljavajuće. Stručna studentska praksa zamišljena je kao približavanje teorije i prakse. To je ono o čemu studenti slušaju u studentskim klupama i čitaju u udžbenicima i stručnim člancima, a potrebno je da osjete u praksi.⁴ Studenti u toku obrazovanja ne steknu praktična iskustva što predstavlja veliku prepreku prilikom uključivanja u proces rada.

Predmet ovog rada jeste prijedlog i analiza modela za značajno povećanje nivoa prakse i primjene naučenog u programima vezanim za struke i industriju na Univerzitetu u Sarajevu, uz nesebično korištenje znanja i iskustva stručnjaka iz prakse kao angažovanih predavača i strogo vrednovanje stečenih praktičnih znanja studenata i njihovo evaluiranje. U radu će se pokušati objasniti na koji način i pod kojim uslovima je moguće unaprijediti stručnu praksu na Univerzitetu u Sarajevu.

II. Pravni okvir

2.1. Stručna praksa

Visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini je regulirano Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Zakonom o visokom obrazovanju Republike Srpske⁵ kantonalnim zakonima o visokom obrazovanju⁶ i Zakonom o visokom obrazovanju u Brčko distriktu Bosne i

⁴ V. Stanić, *Uloga stručne prakse u visokom obrazovanju RH u području agrarnog poduzetništva*, Osijek, 2020, preuzeto sa: <https://repositorij.fazos.hr>

⁵ "Sl. glasnik RS", broj: 67/2020

⁶ S obzirom na to da se FBiH sastoji od 10 kantona, oblast visokog obrazovanja u kantonima je uređena sa deset zakona o visokom obrazovanju. U Unsko-sanskom kantonu na snazi je Zakon o visokom obrazovanju ("Sl. glasnik Unsko-sanskog kantona", br. 24/2017 - prečišćen tekst, 15/2020 i 24/2021), u Posavskom kantonu na snazi je Zakon o visokom obrazovanju ("Nar. novine Županije Posavske", broj: 1/2010 i 4/2011), u Tuzlanskom kantonu na snazi je Zakon o visokom obrazovanju/naobrazbi ("Sl. novine Tuzlanskog kantona", broj: 21/2021 - prečišćen tekst, 22/2021 - autentično tumačenje i 5/2022), u

Hercegovine⁷. Okvirni zakon o visokom obrazovanju ne sadrži odredbe koje se odnose na stručnu praksu. Zakonom o visokom obrazovanju stručna praksa je regulirana u članu 57. koji se odnosi na organizaciju studijske godine i to u svega četiri stava.⁸

Na visokoškolskoj ustanovi stoji obaveza da svoje studente pripremi za tržište rada na kojem će oživotvoriti stečena znanja, vještine i kompetencije i uspješno parirati konkurenciji na tržištu. Tu svoju obavezu visokoškolska ustanova ispunjava na način da u okviru prvog ciklusa studija, odnosno integrisanog studija, obezbjeđuje realizaciju praktične nastave u obimu od najmanje 30 ECTS kredita. Praktična nastava se realizira kroz rad studenata u privrednim društvima, institucijama, laboratorijama gdje će steći potrebna znanja i osposobiti se za budući rad.

Zakon o visokom obrazovanju predviđa donošenje posebnog općeg akta kojim bi se detaljnije uredili načini realizacije i ocjene stručne prakse, što do danas nije učinjeno iako je od donošenje Zakona o visokom obrazovanju prošlo više od četiri godine. Autorice smatraju da je nedonošenje prednje pomenutog općeg akta nedostatak koji značajno utiče na kvalitet realizacije stručne prakse na Univerzitetu u Sarajevu. U tom smislu, neophodno je što prije pristupiti izradi akta koji bi na sveobuhvatan način preciznije i detaljnije normirao predmetnu materiju.

Pored prednje navedene obaveze visokoškolske ustanove da studente pripremi za praktičan rad kroz implementiranje stručne prakse u nastavne planove i programe, Zakon također nameće obavezu nadležnim institucijama iz oblasti zapošljavanja i privrede da sarađuju sa visokoškolskim ustanovama. Naime, Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo, Privredna komora Kantona Sarajevo i Udruženje poslodavaca Kantona Sarajevo su dužni visokoškolskim

Zeničko-dobojskom kantonu na snazi je Zakon o visokom obrazovanju ("Sl. novine Zeničko-dobojskog kantona", broj: 6/2009, 9/2013, 13/2013, 4/2015, 5/2018, 4/2019, 19/2020 i 15/2021), u Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde na snazi je Zakon o visokom obrazovanju („Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde broj: 2/2010“), u Srednjobosanskom kantonu na snazi je Zakon o visokom obrazovanju ("Sl. novine Srednjobosanskog kantona", broj: 4/2013), u Hercegovačko-neretvanskom kantonu na snazi je Zakon o visokom obrazovanju u Hercegovačko-neretvanskom kantonu ("Sl. novine Hercegovačko-neretvanskog kantona", broj: 4/2012), u Zapadnohercegovačkom kantonu na snazi je Zakon o visokom obrazovanju („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 10/09), u Kantonu Sarajevo na snazi je Zakon o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 33/17, 35/20, 40/20 i 39/21 – u daljem tekstu: Zakona o visokom obrazovanju) i u Kantonu 10 na snazi je Zakon o visokom obrazovanju („Službene novine Kantona 10“, broj: 9/09).

⁷ „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj: 30/09, 29/18 i 16/20

⁸ Član 57. stavovi 5 – 8.

ustanovama dostavljati informacije i pružiti mogućnosti za ostvarivanja stručne prakse u javnom i privatnom sektoru. Kako bi se ispunile propisane zakonske obaveze, visokoškolska ustanova je dužna zaključiti sporazum o saradnji sa navedenim institucijama. Pored ovih institucija, visokoškolska ustanova ima slobodu zaključivanja sporazuma o saradnji i sa drugim pravnim subjektima na teritoriji Bosne i Hercegovine.

Konkretno, Univerzitet u Sarajevu ima zaključena četiri sporazuma o saradnji. Sporazum o saradnji zaključen između Univerziteta u Sarajevu i Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo⁹ sadrži sedam članova koji regulišu cilj sporazuma, načela saradnje, oblasti saradnje, trajanje sporazuma, rješavanje sporova, stupanje na snagu i broj primjeraka i stranica Sporazuma. Cilj Sporazuma je unapređenje nastavnog i istraživačkog procesa zajedničkim djelovanjem. Odredbom člana 3. Sporazuma regulirane su oblasti saradnje koje podrazumijevaju:

- a) izradu i unapređenje nastavnih planova i programa,
- b) evaluaciju nastavnih planova i programa,
- c) kreiranje ishoda učenja u skladu sa potrebama tržišta rada,
- d) izradu, inoviranje i realizaciju programa cjeloživotnog učešća,
- e) uključivanje stručnjaka iz prakse u nastavi,
- f) realizaciju praktičnog dijela nastave,
- g) realizaciju studentske prakse,
- h) učešće u završnim radovima studenata na svim ciklusima studija,
- i) transfer tehnologija,
- j) realizacija stručnih, istraživačkih i naučnih projekata,
- k) i druge aktivnosti o kojima strane postignu saglasnost.

Sporazum je zaključen na neodređeno vrijeme. Analizom predmetnog Sporazuma, autorice su zaključile da je apstraktan. To znači da on samo navodi oblike saradnje između sporazumnih strana, a ne konkretizira načine na koji će se saradnja ostvariti. Također, pojedine oblasti saradnje se preklapaju, kao npr. realizacija praktičnog dijela nastave i realizacija studentske prakse. Osim toga, u potpunosti je zanemarena oblast umjetnosti, s obzirom na to da se kao oblast saradnje predviđa realizacija stručnih, istraživačkih i naučnih projekata, bez spominjanja umjetničkih projekata kao jednako bitnih.

⁹ Zaključen dana 19.12.2018. godine

Sporazum o saradnji zaključen između Univerziteta u Sarajevu i Privredne komore Kantona Sarajevo¹⁰ sadrži identične odredbe kao Sporazum zaključen sa Službom za zapošljavanje Kantona Sarajevo, pa analiza prethodnog sporazuma vrijedi i u odnosu na ovaj sporazum.

Sporazum o saradnji zaključen između Univerziteta u Sarajevu i Privredne/Gospodarske komore Federacije Bosne i Hercegovine¹¹ je gotovo identičan prethodna dva sporazuma, s tim da su oblasti saradnje proširene sa:

- a) predlaganje i realizacija privrednog aktuelnih tema u završnim radovima studenata,
- b) podrška naučno-tehnološkom razvoju, usklađivanju privrednih i društvenih interesa u podsticanju društveno odgovornog poslovanja,
- c) povećanje konkurentnosti privrede stalnim procesima stručnog i poslovnog obrazovanja i profesionalne edukacije,
- d) prezentacija privrede i promocija naučnih dostignuća Univerziteta u Sarajevu u zemlji i inostranstvu, organizovanje nastupa na bazi partnerskog odnosa na sajmovima, organizovanje prezentacija i promocija, izdavanju promotivnih publikacija i kataloga i drugih promotivnih aktivnosti u svrhu promocije nauke i struke na jednom mjestu,
- e) sticanju prvog radnog iskustva, zapošljavanju studenata nakon završenog fakulteta, podršci za samozapošljavanje kroz zajedničke projekte,
- f) analiza tržišnih mogućnosti i uslova privrednog razvoja, poslovnog povezivanja i informisanja članova sporazumnih strana.

Analizom Sporazuma autorice zaključuju da proširene oblasti saradnje mogu značajno doprinijeti uključivanju studenata u tržište rada, ali da i dalje ostaju apstraktne i nedostaje im plan i način realizacije.

Sporazum o saradnji zaključen između Univerziteta u Sarajevu i Udruženja poslodavaca Kantona Sarajevo je istovjetan sporazumima zaključenim sa Službom za zapošljavanje Kantona Sarajevo i Privrednom komorom Kantona Sarajevo.

Detaljnijom analizom sporazuma o saradnji između Univerziteta u Sarajevu i nadležnih institucija iz oblasti zapošljavanja i privrede autorice su zaključile da se radi samo o načelnim sporazumima kojima su regulirane oblasti saradnje, a da će se konkretizacija obaveza iz sporazuma urediti detaljnije posebnim ugovorima u zavisnosti od oblasti saradnje koja se bude realizirala.

¹⁰ Zaključen 19.12.2018. godine

¹¹ Zaključen 7.6.2019. godine

Pored Okvirnog zakona o visokom obrazovanju i Zakona o visokom obrazovanju, stručna praksa regulirana je i Statutom Univerziteta u Sarajevu (u daljem tekstu: Statut)¹², tačnije odredbom člana 153., koja se odnosi na praktičnu nastavu i praktično osposobljavanje studenata. Navedeni član detaljnije regulira pitanje stručne prakse i stručnog osposobljavanja studenata i to na način da u stavu 2. definira šta se sve smatra pod praktičnim vidovima nastave i praktičnim osposobljavanjem studenata. Praktična nastava i praktično osposobljavanje studenata podrazumijevaju: rad u laboratoriji, industrijska i praksa u institucijama i organizacijama, obrazovnim ustanovama, praktikum, rad na terenu, izrada semestralnih i završnih radova kroz saradnju sa privrednim i širim društvenim okruženjem te drugi oblici praktičnog osposobljavanja kojima se razvijaju znanja, vještine i kompetencije studenata. Statut, kao i Zakon o visokom obrazovanju, propisuje obavezu da se stručna praksa predvidi nastavnim planovima i programima u obimu od 30 ECTS. Iako detaljnije definira pojmove koji se odnose na stručnu praksu i Statut također propisuje da se odredbe o praktičnoj nastavi i praktičnom osposobljavanju studenata preciznije utvrđuju općim aktom Univerziteta, na koji prethodnu saglasnost daje Ministarstvo.

Pored Zakona o visokom obrazovanju i Statuta, stručna praksa je normirana i Pravilima studiranja za I, II ciklus studija, integrirani, stručni i specijalistički studij na Univerzitetu u Sarajevu (u daljem tekstu: Pravila studiranja).¹³

Pravila studiranja uglavnom sadrže zakonske i statutarne odredbe o stručnoj praksi. Ono što se navedenim aktom dodatno regulira jesu studijski programi nastavničkih usmjerenja i pomagačkih struka za koje je propisana obavezna stručna praksa (u obimu ne manjem od 3 ECTS) u obrazovnim/odgojnim institucijama ili organizacijama koje se bave odgojem i obrazovanjem djece i osoba sa poteškoćama u razvoju, a što čini sastavni dio prakse od 30 ECTS.¹⁴

2.2. Stručnjaci iz prakse

Osposobljavanje studenata za samostalan rad može se ostvarivati i kroz angažman stručnjaka iz prakse. Zakon o visokom obrazovanju daje mogućnost organizacionim jedinicama Univerziteta da angažiraju istaknutog naučnog radnika, umjetnika, odnosno stručnjaka iz prakse da učestvuje u ostvarivanju

¹² broj 01-1093-3-1/18 od 28.11.2018. godine sa izmjenama i dopunama br. 01-21/19 od 28.6.2019. godine, br. 01-3-96/20 od 26.2.2020. godine, br. 01-1-31/21 od 27.1.2021. godine i br. 01-8-2/21 od 26.5.2021. godine.

¹³ br. 01-1094-1/18 od 12.10.2018. godine sa izmjenom br. 01-9-62/20 od 29.4.2020. godine

¹⁴ Član 25. stav 8. Pravila studiranja

dijela nastave na nastavnom predmetu. Cilj njegovog angažmana je upoznavanje studenata sa naučnim, odnosno umjetničkim dostignućima, primjenom naučnih rezultata u praksi, praktičnim radom i drugim vidovima stručnog usavršavanja, kao i izvođenje pojedinih specifičnih predavanja, vježbi, seminara i drugih oblika rada.¹⁵

Pored Zakona o visokom obrazovanju i Statut regulira angažman stručnjaka iz prakse u članu koji se odnosi na angažman u ostvarivanju dijela nastave na nastavnom predmetu. Statut daje definiciju pojmova stručnjaka iz prakse, istaknutog umjetnika i istaknutog naučnog radnika. Da bi se neko smatrao stručnjakom iz prakse neophodno je da ispunjava sljedeće uslove:

- a) da je u radnom odnosu izvan Univerziteta u Sarajevu ili organizacione jedinice,
- b) da ima najmanje dvije godine radnog iskustva u struci,
- c) da ispunjava dodatne uvjete koji su utvrđuju općim aktom vijeća organizacione jedinice na kojoj se stručnjak iz prakse angažira.

Istaknuti umjetnik je lice koje ima zapažene javno predstavljene radove iz oblasti za koju se angažira, dok istaknuti naučni radnik mora da ispunjava samo jedan uslov koji se odnosi na naučno zvanje doktora.

Statut ograničava angažman navedenih osoba do 50% sati nastave utvrđene nastavnim planom za nastavni predmet na kojem se stručnjak angažuje. Odluku o angažmanu donosi Vijeće na prijedlog predmetnog nastavnika, dok se njihova prava i obaveze detaljnije reguliraju ugovorom između organizacione jedinice i angažiranih osoba.¹⁶

Studentska stručna praksa je zakonska obaveza i kao takva mora biti implementirana u nastavnom planu i programu. Angažman stručnjaka iz prakse predstavlja zakonsku mogućnost, ali ne i obavezu i može se realizirati u dijelu nastave na nastavnom predmetu na način kako je to propisano Zakonom i Statutom i umnogome zavisi od volje predmetnog nastavnika, imajući u vidu da odluku o angažmanu vijeće organizacione jedinice donosi na njegov prijedlog.

III. Uporedno pravo

Svaki institut, pa tako i institut stručne prakse studenata odnosno angažiranja stručnjaka iz prakse je najbolje sagledati kroz prizmu uporednopravnih rješenja, kako bi se dobila šira i preglednija slika i adekvatno mogla napraviti usporedba za važećim pozitivnopravnim rješenjima. U tom smislu, analiziraće

¹⁵ Član 105. stav 3. Zakona o visokom obrazovanju

¹⁶ Član 213. Statuta

se rješenja Republike Hrvatske (u daljem tekstu: RH) sadržana u Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju¹⁷.

Kada se govori o povezivanju prakse, nauke, umjetnosti i visokog obrazovanja univerziteta u RH to mogu činiti na dvojak način:

- a) putem osnivanja organizacija ili vlastitih unutrašnjih organizacijskih cjelina na univerzitetu, ili
- b) putem ugovora sa odgovarajućom vanjskom organizacijom.

Prvi način podrazumijeva da fakulteti i umjetničke akademije mogu, naravno uz saglasnost univerziteta, osnovati organizacije ili vlastite unutrašnje organizacijske cjeline u kojima će se obavljati djelatnosti koja će spajati praksu, nauku, umjetnost i visoko obrazovanje, a u čijem radu mogu sudjelovati i studenti. Zakon, *exempli causa*, nabraja vrste organizacija ili unutrašnjih organizacijskih cjelina kao što su inženjerski biro, radionice, pravni centri, centri za socijalni rad i drugu pomoć građanima, veterinarske i druge ambulante, sveučilišne i/ili kliničke bolnice, proizvodne centre, turističke i slične organizacije, studije, umjetničke sastave, galerije, radio i TV postaje i druge organizacije. Zakon predviđa, nadalje, da se dobit ostvarena obavljanjem prednje navedenih poslova, koristi za unapređenje rada univerziteta i njegovih sastavnih jedinica. Ukoliko su pojedine djelatnosti uređene posebnim propisima, kakva je naprimjer zdravstvena djelatnost, pružanje pravne pomoći i slično, osnivanje i rad organizacija koje Zakon predviđa uređuje se uz saglasnost nadležnog ministarstva.

Drugi način povezivanja prakse, nauke, umjetnosti i visokog obrazovanja se realizira putem zaključivanja ugovora sa odgovarajućom organizacijom (advokatskim uredom, bolnicom, domom zdravlja, inženjerskim biroom, privrednim društvom, specijaliziranom ustanovom, državnim tijelom. Na temelju ugovora, univerzitet može izvođenje dijela nastave organizovati u pravnoj osobi s kojom je ugovor sklopljen. Izvođenje nastave se provodi uz vođstvo nastavnika univerziteta i primjereno sudjelovanje stručnjaka pravne osobe sa kojom je zaključen ugovor.

Konkretno, studentska stručna praksa, neovisno o načinu uspostavljanja se realizira s ciljem upotpunjavanja teorijskog znanja s praktičnim čime se omogućava uspješnije ostvarivanje programa studija i uključivanje u profesionalni rad po završetku studija. Postupak provođenja stručne prakse

¹⁷ „Narodne novine” broj 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 2/07 - OUSRH, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14 - O, RUSRH i 60/15 – OUSRH (u daljem tekstu: ZZDVO)

studenata fakulteta i akademija se detaljnije uređuje Pravilnikom o obaveznoj stručnoj praksi. Analizirajući nekoliko Pravilnika o stručnoj praksi¹⁸ mogu se izvesti zajednički zaključci:

- stručna praksa je pretežno obavezna za studente preddiplomskog i diplomskog studija,
- stručna praksa provodi se u organizaciji fakulteta koji u tu svrhu ostvaruju saradnju s poslodavcima kod kojih studenti obavljaju stručnu praksu, a moguće ju je obavljati organizacionim jedinicama, centrima i laboratorijima fakulteta,
- planiranje, organizaciju i provedbu prakse vrši voditelj/koordinator/povjerenik stručne prakse, kojeg imenuje fakultetsko vijeće, i isti je odgovoran za nju,
- obaveze voditelja/koordinatora/povjerenika su manje ili više slične i obuhvataju izradu i ažuriranje popisa pravnih osoba dostupnih za obavljanje stručne prakse, izradu plana obavljanja stručne prakse za tekuću akademsku godinu, predlaganje prodekanu za nastavu sklapanja sporazuma o saradnji s pravnim osobama, vođenje evidencije o obavljenoj stručnoj praksi studenata, izrada godišnjeg izvješća o obavljenoj stručnoj praksi i njegovo upućivanje prodekanu za nastavu te drugi poslovi vezani uz obavljanje stručne prakse studenata,
- poslodavac kod kojeg student obavlja stručnu praksu studentu dodjeljuje mentora, koji daje upute, nadzire, pruža pomoć te potiče studenta da samostalno ili u timu obavlja određene poslove kako bi se osiguralo kvalitetno izvođenje stručne prakse,
- studenti su dužni voditi dnevnik stručne prakse, koji predaju na način propisan pravilnikom, koji se pregleda i ovjerava, nakon čega mentor ispunjava evaluacijski obrazac za studenta.

¹⁸ Pravilnik o obaveznoj stručnoj praksi studenata preddiplomskih studija Fakulteta kemijskog inženjerstva i tehnologije Sveučilišta u Zagrebu, dostupan na: https://www.fkit.unizg.hr/download/repository/Pravilnik_o_obaveznoj_strucnoj_praksi_studenata_preddiplomskih_studija_FKITa_UniZG%5B1%5D.pdf, Pravilnik o stručnoj praksi studenata preddiplomskih i diplomskih sveučilišnih studija Sveučilišta u Zagrebu Tekstilno-tehnološkog fakulteta, dostupan na: https://www.fkit.unizg.hr/download/repository/Pravilnik_o_obaveznoj_strucnoj_praksi_studenata_preddiplomskih_studija_FKITa_UniZG%5B1%5D.pdf, Pravilnik o stručnoj praksi studenata na studijima fakulteta organizacije i informatike, dostupan na: https://www.foi.unizg.hr/sites/default/files/pravilnik_o_strucnoj_praksi_studenata_na_studijima_fakulteta_organizacije_i_informatike.pdf

Prethodno opisano obavljanje stručne prakse predstavlja drugi način povezivanja prakse, nauke, umjetnosti i visokog obrazovanja, dok se kao primjer prvog načina može navesti Pravna klinika Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.¹⁹ Pravna klinika je vid praktične nastave u okviru koje studenti u organiziranom timskom radu pod stručnim nadzorom akademskih mentora i saradnika rade na realnim predmetima stranaka koje zatraže pravnu pomoć. Tokom volontiranja u Pravnoj klinici studenti se osposobljavaju za rad u pravnoj struci primjenjujući teorijsko znanje usvojeno tokom studija na konkretne predmete. Također, studenti se na ovaj način uključuju u sistem pružanja besplatne pravne pomoći ugroženim socijalnim skupinama osoba te drugim pojedincima koji nisu u stanju koristiti svoja prava koja su im garantirana zakonima i drugim propisima. Osim određenog broja ECTS bodova volontiranjem u Pravnoj klinici studenti kliničari imaju jedinstvenu priliku da dođu u susret sa stvarnim ljudima i njihovim problemima, pomognu građanima koji inače ne bi mogli ostvariti pravo na pravnu pomoć, promoviraju aktivizam i volonterski rad, razvijaju profesionalne vještine potrebne za kasniji rad u praksi, unapređuju individualne kvalitete uz istodobni intenzivan timski rad, usavršavaju pravno izražavanje u usmenom i pisanom obliku komunikacijom sa strankama i izradom pravnih mišljenja.

IV. Izazovi i perspektive

Za ostvarivanje sigurnije i stabilnije budućnosti visoko obrazovanje postaje jedna od najvažnijih predispozicija. Visoko obrazovanje ima za cilj da ispuni nekoliko svrha uključujući i pripremu studenata za aktivno građanstvo, za njihove buduće karijere (npr. doprinos mogućnosti njihovog zapošljavanja), podršku njihovom ličnom razvoju, stvaranje široke napredne baze znanja i stimulanje istraživačkog rada i inovacija.²⁰

Tokom obavljanja stručne prakse student provjerava i dopunjava vlastita stručna znanja, uz aktivno uključivanje u proces rada i njegovo cjelovito sagledavanje. Stručna praksa omogućuje i sticanje vještina kritičkog mišljenja i interesa za profesionalna pitanja i znanja. Stoga, stručna praksa je od

¹⁹ Priručnik za rad studenata kliničara, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2015, dostupno na: <http://klinika.pravo.unizg.hr/sites/default/files/prirucnik.pdf>

²⁰ Preporuka Rec (2007)6 Komiteta ministara Savjeta Evrope o javnoj odgovornosti za visoko obrazovanje i istraživački rad (Recoomendation of the Committee of Ministers to member states on the public responsibility for higher education and research), dostupno na: http://www.coe.int/t/dg4/highereducation/News/pub_res_EN.pdf

iznimnog značaja za osposobljavanje studenata da razvijaju, postignu i demonstriraju potrebne kompetencije za rad u struci. Pored navedenog, a imajući u vidu veliki broj studenata koji će se naći na tržištu rada jednog dana, pred poslodavcima je težak zadatak koji se odnosi na selekciju potencijalnih radnika. Takvu selekciju moguće je napraviti i na osnovu određenih dodatnih parametara kakva je stručna praksa. Iskustva iz industrijski razvijenih zemlja pokazuju da veća uključenost u radne procese tokom obrazovanja podiže razinu zapošljivosti polaznika i povećava brzinu prilagodbe poslovima na radnom mjestu. Uz pomoć stručne prakse studenti dobijaju priliku da tokom obrazovanja zadobiju pažnju potencijalnih poslodavaca i time lakše dođu do zaposlenja u budućnosti nakon okončanog studija.

Univerzitet u Sarajevu, posljednjih godina, sve veći akcenat stavlja na stručno osposobljavanje studenata za praktičan i samostalan rad. S tim ciljem su i tokom 2018. i 2019. godine zaključeni Sporazumi o saradnji između Univerziteta u Sarajevu, Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo, Privredne Komore Kantona Sarajevo, Privredne/Gospodarske Komore Federacije Bosne i Hercegovine i Udruženja poslodavaca Kantona Sarajevo.²¹

Izazovi sa kojim se susreće Univerzitet u Sarajevu u pogledu studentske/stručne prakse jeste činjenica da postoji obaveza njene implementacije kroz nastavne planove i programe, ali ne postoji opći akt kojim bi se detaljnije regulisala način realizacije stručne prakse, praćenje rada i napredovanja studenta kao i evaluaciju rada studenta. Također, postojeći ugovori koje Univerzitet u Sarajevu ima zaključene sa nadležnim institucijama iz oblasti privrede i zapošljavanja samo generalno navode oblasti saradnje, ali ne razrađuju način njihove implementacije. Jedan od izazova sa kojima se susreće Univerzitet u Sarajevu u pogledu angažmana stručnjaka iz prakse jesu nedostatna finansijska sredstva koja bi bila predviđena za tu namjenu. *De lege ferenda* trebalo bi u skorije vrijeme donijeti opći akt na nivou Univerziteta u Sarajevu kojim će se definisati sva sporna pitanja koja se pojavljuju u vezi sa ostvarivanjem studentske stručne prakse, a u pogledu angažmana stručnjaka iz prakse planirati budžetska sredstva isključivo za predmetni angažman.

Kada je u pitanju opći akt koji bi se bavio pitanjem stručne prakse, autorice smatraju da bi on trebao da sadrži opće odredbe, odredbe o pokretanju postupka stručne prakse, njenoj evaluaciji i vrednovanju, priznavanju stručne prakse, mogućnosti obavljanja stručne prakse u inostranstvu i prijelazne i

²¹ Izvještaj o eksternoj evaluaciji Univerziteta u Sarajevu, 2019. g.,
<https://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/201911/Izvjestaj%20Komisije%20stru%C4%8Dnjaka%20za%20UNSA.pdf>

završne odredbe. Opće odredbe akta bi definisale predmet općeg akta i stručnu praksu uopće, potom studente koji mogu pristupiti obavljanju stručne prakse i generalni način njenog izvođenja. Stručna praksa se može provoditi u organizaciji organizacionih jedinica Univerziteta u Sarajevu koji ostvaruje saradnju sa određenim poslodavcima kod kojih će studenti obavljati stručnu praksu ili u podorganizacionim jedinicama, centrima ili laboratorijama i slično organizacionih jedinica. Ovaj dio općeg akta bi trebao da definiše osobe koje bi bile voditelji stručne prakse. To mogu biti prodekani za nastavu i studentska pitanja na organizacionim jedinicama ili nastavnici i saradnici izabrani na određenu naučnu oblast koje bi imenovalo ili potvrđivalo vijeće organizacione jedinice i oni bi bili obavezni podnositi izvještaj odgovarajućoj osobi na Univerzitetu u Sarajevu godišnje ili u nekim drugim vremenskim intervalima.

Drugi dio općeg akta o stručnoj praksi bi regulisao način pokretanja postupka stručne prakse u smislu da studenti putem određenog formulara ili elektronski podnose zahtjev i biraju poslodavca kod kojeg žele obavljati praksu, a sa kojim Univerzitet u Sarajevu ima sklopljen sporazum o saradnji. Autorice smatraju da je poželjno predvidjeti i mogućnost da student samostalno predloži poslodavca kod kojeg želi obavljati stručnu praksu, sa kojim bi se prije njene realizacije sklopio sporazum o saradnji. Treći dio akta bi se bavio pitanjem izvođenja stručne prakse. Stručna praksa bi se trebala provoditi pod nadzorom odgovarajućeg mentora kojeg imenuje poslodavac kod kojeg se student prijavio za stručnu praksu. Mentor bi bio odgovoran za nadzor, davanje uputstava i pružanje pomoći studentu, kao i za poticanje studenta da obavlja poslove samostalno ili u timu u cilju potpunijeg i kvalitetnijeg izvođenja prakse. Pored normiranja obaveza mentora, potrebno je definisati obaveze studenta i predvidjeti sankcije za njihovo eventualno nepoštivanje. Po uzoru na uporedno pravo obrađeno u prethodnom dijelu rada, student bi trebao imati obavezu vođenja dnevnika stručne prakse. Četvrti dio akta o stručnoj praksi, prema mišljenju autorica i najvažniji, bi se bavio razradom načina evaluacije i vrednovanjem obavljene stručne prakse. S obzirom na to da je student obavezan da vodi dnevnik stručne prakse, po obavljenoj praksi bi ga predavao mentoru. Mentor bi morao da pregleda, potpiše i ovjeri dnevnik i da prijedlog evaluacije studenta. Evaluacija studenta bi se mogla obaviti putem određenog formulara ili elektronski. Za završnu kontrolu obavljene prakse bi bio zadužen voditelj stručne prakse, a podaci o tome bi se čuvali u dosjeu studenata i elektronski. Kada su u pitanju vanredni studenti koji su u radnom odnosu, potrebno je predvidjeti mogućnost da podnesu molbu za priznavanje stručne prakse, o kojoj bi odlučivao resorni prodekan. Pored pitanja priznavanje stručne prakse, vrlo značajno bi bilo regulisati mogućnost obavljanja stručne

prakse u inostranstvu putem određenih programa međunarodne razmjene studenata. Prijelazne i završne odredbe, kao i kod svakog akta, bi se bavile pitanjem stupanja na snagu akta i postupka njegovih eventualnih izmjena i dopuna.

V. Zaključak

Studentska stručna praksa predstavlja značajnu ulogu u današnjem visokom obrazovanju. Obrazovni sistem se temelji na izuzetnom teorijskom dijelu i stručnoj praksi koja ga nerijetko ne prati u mjeri u kojoj bi to bilo zadovoljavajuće. Stručna studentska praksa zamišljena je kao približavanje teorije i prakse.

Unapređenje stručne prakse na Univerzitetu u Sarajevu je moguće putem osnivanja određenih klinika koje bi bile vezane za nastavne predmete, gdje bi studenti primjenjivali teorijska znanja koja su stekli kroz analizu i rješavanje praktičnih svakodnevnih problema, a istaknuti stručnjaci iz prakse (ljekari, advokati, sudije, inženjeri itd.) bi ih nadzirali, usmjeravali i naposljetku ocjenjivali. Kada je u pitanju oblast umjetnosti, najbolji način je zaključivanje ugovora o saradnji sa nastavnim bazama (npr. Narodno pozorište, Sarajevska filharmonija, umjetničke galerije, muzeji i slično) gdje bi studenti praktično primijenili stečena znanja pod nadzorom istaknutih umjetnika.

Na visokoškolskoj ustanovi stoji obaveza da svoje studente pripremi za tržište rada na kojem će oživotvoriti stečena znanja, vještine i kompetencije i uspješno parirati konkurenciji na tržištu. Pored prednje navedene obaveze visokoškolske ustanove da studente pripremi za praktičan rad kroz implementiranje stručne prakse u nastavne planove i programe, Zakon također nameće obavezu nadležnim institucijama iz oblasti zapošljavanja i privrede da saraduju sa visokoškolskim ustanovama. Detaljnom analizom četiri sporazuma o saradnji između Univerziteta u Sarajevu i nadležnih institucija iz oblasti zapošljavanja i privrede autorice su zaključile da se radi samo o načelnim sporazumima kojima su regulirane oblasti saradnje, a da će se konkretizacija obaveza iz sporazuma urediti detaljnije posebnim ugovorima u zavisnosti od oblasti saradnje koja se bude realizirala.

Osposobljavanje studenata za samostalan rad može se ostvarivati i kroz angažman stručnjaka iz prakse. Studentska stručna praksa je zakonska obaveza i kao takva mora biti implementirana u nastavnom planu i programu. Angažman stručnjaka iz prakse predstavlja zakonsku mogućnost, ali ne i

obavezu i može se realizirati u dijelu nastave na nastavnom predmetu na način kako je to propisano Zakonom i Statutom i umnogome zavisi od volje predmetnog nastavnika, imajući u vidu da odluku o angažmanu vijeće organizacione jedinice donosi na njegov prijedlog.

Autorice posebno naglašavaju da je neophodno donijeti opći akt na nivou Univerziteta u Sarajevu, kojim će se definisati sporna pitanja koja se pojavljuju u vezi sa ostvarivanjem stručne prakse imajući u vidu da ona predstavlja značajan segment jer studentima daje mogućnost da, pored znanja, steknu i vještine koje bi ih trebale učiniti konkurentnijim na tržištu rada.

Međutim, pored izuzetnog značaja koji stručna praksa ima u stvaranju jednog akademskog građanina ipak, cilj visokog obrazovanja (pa time i univerziteta generalno) ne bi trebao biti (jedino) osposobljavanje kadara za rad u struci. Uloga univerziteta treba da bude mnogo šira. Pitanje stručne prakse i osposobljavanja studenata za rad u struci se nerijetko svodi na vječni sukob doktrine i prakse. Unatoč sve više i više naglašenoj ulozi stručne prakse u oblikovanju studenata, ipak treba postupati sa povećanim oprezom i ne preći liniju koja prenaplašava njen značaj kako se određeni studiji ne bi sveli samo jednu dimenziju (pravo na pisanje podnesaka, stomatologija na popravljavanje zuba, filozofija na razvoj naučnih disciplina, ekonomija na računanje i slično), jer je u svemu izuzetno važan balans.

Literatura

1. Izvještaj o eksternoj evaluaciji Univerziteta u Sarajevu, 2019. g., dostupan na:
<https://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/201911/Izvjestaj%20Komisije%20struc%C4%8Dnjaka%20za%20UNSA.pdf>
2. Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ broj 59/07 i 59/09)
3. Pravila studiranja za I, II ciklus studija, integrirani, stručni i specijalistički studij na Univerzitetu u Sarajevu br. 01-1094-1/18 od 12.10.2018. godine sa izmjenom br. 01-9-62/20 od 29 .4. 2020. godine
4. Pravilnik o obveznoj stručnoj praksi studenata preddiplomskih studija Fakulteta kemijskog inženjerstva i tehnologije Sveučilišta u Zagrebu, dostupan na:
https://www.fkit.unizg.hr/download/repository/Pravilnik_o_obveznoj_strucnoj_praksi_studenata_preddiplomskih_studija_FKITa_UniZG%5B1%5D.pdf.

5. Pravilnik o stručnoj praksi studenata na studijima fakulteta organizacije i informatike, dostupan na:
https://www.foi.unizg.hr/sites/default/files/pravilnik_o_strucnoj_praksi_studenata_na_studijima_fakulteta_organizacije_i_informatike.pdf
6. Pravilnik o stručnoj praksi studenata preddiplomskih i diplomskih sveučilišnih studija Sveučilišta u Zagrebu Tekstilno-tehnološkog fakulteta, dostupan na:
https://www.fkit.unizg.hr/download/repository/Pravilnik_o_obveznoj_strucnoj_praksi_studenata_preddiplomskih_studija_FKITa_UniZG%5B1%5D.pdf,
7. Preporuka Rec (2007)6 Komiteta ministara Savjeta Evrope o javnoj odgovornosti za visoko obrazovanje i istraživački rad (Recoomendation of the Committe of Ministers to member states on the public responsibility for higher education and research), dostupno na:
http://www.coe.int/t/dg4/highereducation/News/pub_res_EN.pdf
8. Priručnik za rad studenata kliničara, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2015, dostupno na:
<http://klinika.pravo.unizg.hr/sites/default/files/prirucnik.pdf>
9. Sporazum o saradnji zaključen između Univerziteta u Sarajevu i Privredne komore Kantona Sarajevo od 19. 12. 2018. godine
10. Sporazum o saradnji zaključen između Univerziteta u Sarajevu i Privredne/Gospodarske komore Federacije Bosne i Hercegovine od 7. 6. 2019. godine
11. Sporazum o saradnji zaključen između Univerziteta u Sarajevu i Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo od 19. 12. 2018. godine
12. Sporazum o saradnji zaključen između Univerziteta u Sarajevu i Udruženja poslodavaca Kantona Sarajevo
13. Stanić, V., *Uloga stručne prakse u visokom obrazovanju RH u području agrarnog poduzetništva*, Osijek, 2020, preuzeto sa:
<https://repozitorij.fazos.hr>
14. Statut Univerziteta u Sarajevu br. 01-1093-3-1/18 od 28.11.2018. godine broj 01-1093-3-1/18 od 28. 11. 2018. godine sa izmjenama i dopunama br. 01-21/19 od 28. 6. 2019. godine, br. 01-3-96/20 od 26. 2. 2020. godine, br. 01-1-31/21 od 27. 1. 2021. godine i br. 01-8-2/21 od 26. 5. 2021. godine.
15. Strategija razvoja obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo za period 2017–2022. godine („Službeni glasnik BiH” broj 22/18)
16. Zakon o visokom obrazovanju, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 33/17, 35/20, 40/20 i 39/21
17. Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju „Narodne novine” broj 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 2/07 – OUSRH, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14 – O, RUSRH i 60/15 – OUSRH (ZZDVO)